

РЕЦЕНЗИЯ

От: Проф.д-р Татяна Стефанова Хубенова-Делисивкова, Институт за икономически изследвания на БАН

Относно: дисертационен труд на ЕЛЕНИ КОЛЕЦА докторант на самостоятелна подготовка при катедра „Финанси и отчетност“ в Стопански факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград

с ръководител ДОЦ. Д-Р ЕЛЕНА СТАВРЕВА за присъждане на образователната и научна степен “ДОКТОР” в професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност „Финанси“

Основание за представяне на рецензията: участие в състав на Научното жури , утвърдено на основание чл.9 от ЗРАСРБ, чл.30, ал.3,чл.31 от ППЗРАСРБ.

Автор на дисертационния труд: ЕЛЕНИ КОЛЕЦА докторант на самостоятелна подготовка в Стопанския факултет на Югозападния Университет“Н.Рилски“ – Благоевград

Тема на дисертационния труд : „ Приемане на международните стандарти за финансова отчетност в ЕС. Ефектът на доходността на банката. Пример на гръцките банки в България“/“International Financial Reporting Standards and the effect of Banks profitability. A case study of Greek Banks in Bulgaria

1.Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е разработен от Елени Колеца под научното ръководство на доц. д-р Елена Ставрева и след вътрешно обсъждане е насочен за защита пред Научно жури

Дисертационният труд е представен на английски език в обем от 187 страници , от които 163 страници е текстът на изследването, 8 страници литература в библиографска справка, включваща 355 заглавия на използвана литература на английски и гръцки езици. Спазени са изискванията за представянето на Автореферата на дисертацията, справката с научните приноси и списък на публикациите на дисертанта по темата на дисертацията, в т.ч. и като части от представения дисертационен труд.

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра “Финанси отчетност“ на Стопанския факултет на ЮЗУ „Н.Рилски“-Благоевград по научната специалност “Финанси“.

Актуалност на темата на дисертацията

Дисертационният труд на Елени Колеца е посветен на значима по своята актуалност тема за тенденциите на развитие на банковия сектор в Гърция и на гръцки банки в България в контекста на оценка на въздействието върху ефективността и рентабилността на банковата дейност в условията на прилагане на международни стандарти за финансова отчетност. В условията на дълбоки икономически промени във връзка с последиците от Глобалната и Европейската дългова кризи избраната тема за

гръцкия опит е полезна с оглед на теоретико-методологическите и приложни аспекти и практическите изводи за банковия мениджмънт на основа на анализа и оценката на ефективността на гръцки банки в условията на прилагане на международни стандарти за финансово отчитане.

Още от 90-те години е широко приета постановката, че международната стандартизация на финансовото отчитане ще улесни банковия мениджмънт и осъществяването на банковия надзор чрез по-голяма прозрачност, подобро качество на счетоводна отчетност и съпоставимост като инструментални за по-ефективни бизнес решения на банковия мениджмънт. МСФО чрез своята рамка от изисквания осигуряват хармонизиране на деловите практики и и се очаква това да доведе до по-добро качество на информацията в сравнение с националната система на общо приетите счетоводни практики, Generally Accepted Accounting.Practices (GAAP).

В този контекст актуално значение има разработената в дисертацията концепция за отражението на МСФО за решаването на важни въпроси на банковата дейност, които се определят от Базелския комитет за банков надзор (BCBS) и по-конкретно от най-новата програма „Базел III“. Комитетът води до заключението, че по-големите слабости на банковия сектор, които са причинени главно от Глобалната криза, са прекомерният ливъридж, недостатъчният капитал и недостатъчната ликвидност на много финансови институции. Базел III предлага регламенти и изисквания с цел преодоляване на горепосочените системни недостатъци

Като цяло банките на съвременния етап пристъпват към фундаментални промени в своите съществуващи бизнес модели, за да се отговори на изискванията на МСФО 9 и от това безспорно има последствия за финансовото им състояние. Анализът на тези последствия на примера на гръцките банки е актуален интерес. Актуалните проблеми включват, наред с другото, както по-прецизен анализ на кредитния риск, непрекъснат мониторинг на условията на кредита, също така внимателно подбрана и приложена ценова политика във връзка с нивата на риска на клиентите (т.е. качество на обезпечение, вид на продукта и т.н.), въвеждане и използване на правилни индикатори за ранно предупреждение относно ликвидността и кредитоспособността на длъжници и др.

Предстоящите ползи обаче от прилагането от началото на 2018 г. на новия регулаторен режим от изисквания на МСФО се очаква да обслужват банковия мениджмънт по-добре, в интерес на инвеститорите.Необходимостта за още по-точна и подробна информация е безспорна, като има значение да се смекчава кредитния риск и по този начин да се подобрява цялостното финансово състояние на банките.

Посочените аргументи правят полезността на предлагания дисертационен труд актуална.

Като се концентрира върху промените в МСФО и тяхното въздействие върху банковия сектор в Гърция и гръцките банки в България в периода 2001-2011 г. докторантката Е.Колеца е съсредоточила усилията си в три направления: 1/ проучване и анализ на теоретико-аналитичните аспекти на регулирането на банковата дейност и на банковия надзор, с цел да се интерпретират проблемите на банковия мениджмънт на основа оценката на въздействието на изискванията за прилагане на МСФО.; 2/ анализ на избран набор от показатели за статистически оценки и сравнителен анализ на финансови съотношения за банковата дейност и нейната доходност, както и методологически обоснован иконометричен анализ на банковата дейност от гледна точка оценка на въздействието от прилагане на изискванията на МСФО за гръцки банки в България; 3) представяне на резултатите от тестване на основните три хипотези в дисертацията:

2. Структура, цели, проблематика, обем на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд на ЕЛЕНИ КОЛЕЦА се отличава с ясна и логична структура и последователно изложение на избраната проблематика в теоретико-методологически и приложен контекст на анализ на банковата ефективност и рентабилност. Отличителна черта на изследването е последователно следвания и реализиран замисъл на докторантката да проведе системен анализ на рентабилността на банковата дейност в условията на фундаментални промени в международните стандарти за финансово регулиране с цел отчитане на въздействието на промените в следствие прилагане на МСФО на примера на банковия сектор в Гърция и на примера на петте гръцки банки в България.

Във Въведението на дисертацията е аргументиран ясно предметът и задачите на изследването и се извеждат целите на анализа на въздействието на МСФО.

Чрез теоретико-методологически обосновка на проблематиката на дисертацията от гледна точка на ролята на банковото регулиране и системно-аналитичен подход, който повлиява изложението в най-голяма степен, докт. Колеца е постигнала последователност в излагането на предмета, целите и задачите на изследването. Във Въведението не е отразена оценка на литературните източници и публикации по проблематиката на дисертацията, на които докторантката е проучвала в българската и гръцка литература. Комплексността на разглежданите проблеми е обективно отразена от докторанта като е избрана ясна структура на изследването, включващо въведение, четири глави, заключение, приложения и използвана литература.

Първа глава представя въвеждащ анализ на състоянието на банковата система на Гърция както в историческа ретроспекция, така също и от гледна точка на структурни и функционални характеристики, определящи предпоставките за управлението на банковата дейност. Логиката на интерпретацията на оценките за системните характеристики на банковия сектор в Гърция се основава на познаването на теориите за банковото регулиране и банковия надзор, представени в параграфи.1.3.1 и 1.3.2. Разгледани са основни елементи за банковите институти, които оперират в Гърция в т.ч. персонал, клонове, кредити и заеми, структура на активите и пасивите, ликвидност и доходност. Дейността на гръцките банки в Югоизточна Европа (ЮИЕ) се интерпретира чрез представяне на тенденциите на развитие в 2015-2018. По този начин базисните постановки за доходността на банковата дейност са предпоставка за анализа в следващите глави. Банковият мениджмънт се разглежда и във връзка с представянето на ролята на централната банка, банковия надзор, фонда за гарантиране на депозитите и управлението на ликвидността на банковата система в рамките на Еврозоната.

Втора глава е концептуално важна за анализ на банковата ефективност. Подходът при интерпретацията на тази проблематика се основава на исторически и финансово-икономически характеристики на ефективността, разглеждана като ефективност на разходите и ефективност на печалбата в банковия сектор. Изведени са обобщения относно са факторите, които влияят на ефективността, в т.ч. ендеогенни и екзогенни фактори. За анализа на ефективността на банките са разгледани редица прилагани методи като стохастичен анализ на границата (SFA), анализ за обобщаване на данни (DEA), диаграмния подход на DEA, метода. CRS или CCR-DEA. Показано е познаване на литературата и е представено сравнително проучване на методите SFA, DFA и DEA. Анализът свидетелства за овладени теоретико-методологични знания по проблематиката на банковата рентабилност и измерването ѝ с коефициенти на рентабилност

Разгледани са няколко вида коефициенти на рентабилност, в т.ч. коефициент на ефективност (ER), възвръщаемост на капитала (ROE), възвръщаемост на активите (ROA), Нетна печалба (NPM), както и коефициенти за ликвидност, платежоспособност, ефективност на активите и коефициента за капиталова адекватност. При оценката на ефективността на гръцката банкова система в 2011-2018 се изтъкват проблемните

области и се посочва, че дългосрочните перспективи за рентабилност са неразривно свързани със стабилизирането на гръцката икономика и възстановяването на доверието в банковата система. Въпреки това продължават да съществуват важни предизвикателства, главно завършване на втори преглед на Третата програма за икономическо приспособяване за Гърция, постигане на взаимно задоволителен резултат за запазване на публичния дълг и включване на гръцки облигации в програмата на ЕСФ.

В трета глава е направен системен съдържателен анализ на Международните стандарти за финансово отчитане /МСФО/ на база на обосноваване на необходимостта от прилагането им. Интерпретацията се основава на историко-логически и методологически характеристики на етапите на развитие на МСФО в периода 2005 - 2018. На практика в България прилагането на международните счетоводни стандарти датира от 1997 г. От 1 януари 2005 г. всички регистрирани в Европейския съюз дружества са задължени да публикуват своите консолидирани финансови отчети съгласно Международните стандарти за финансово отчитане, известни като МСС /МСФО, вместо национални изисквания (т.е. общоприетите счетоводни практики GAAP). Регламент 1606/2002 / ЕО по този въпрос е най-важният резултат в процеса на хармонизиране на счетоводството на Европейския съюз и нова стъпка към завършването на европейската стандартизация за финансово отчитане.

Като представя по-задълбочения подход за прилагането на международните стандарти за финансово отчитане докторантката доказва тезата си за ролята им като инструмент за по-добро управление на банките в интерес на клиенти и инвеститори. Разгледани са последователно измененията в последователните редакции на МСФО като се представя рамката за съставяне на финансовите отчети, както и принципите и правилата, основаващи се на международните финансови стандарти.

Заслужава специално да се отбележи, че е отделено място на разликите между прилаганите национални общо приети счетоводни практики /т.е. вътрешните GAAP/ и МСФО. Обосновани са проблемите по приемане на МСФО в контекста на допустимия преходен период, както и задължителното приемане на МСФО в Европа от 2018г. и положително са оценени ефектите от прилагането на МСФО в глобален мащаб. Прилагането на МСФО в банковия сектор е представено на примера на Гърция и България. Подчертано е вярно, че банките в България са принудени да прилагат МСФО за целите на финансовото си отчитане доброволно от 2003 г., но от 2005г. те се прилагат цялостно като стандарти, които оказват влияние върху банковите резултати и които влияят върху банковата операция и резултатите. Разгледани са МСФО 32 и МСФО 39, които играят основна роля в банковите операции. Те се отчитат в счетоводните политики за признаване, оценка и представяне на финансови средства във финансовите отчети на банките. МСФО 39 определя счетоводните политики, които следва да се следват за признаване и оценка на финансовите изисквания и пасиви, докато МСФО 32 представлява двигател за представянето на средствата за финансиране във финансовите отчети. Разяснен е и МСФО 7- Финансови инструменти: оповестявания.

През юли 2014 г. СМСС издаде МСФО 9 Финансови инструменти („МСФО 9“) като новият стандарт за счетоводството на финансови инструменти с оглед на международното му прилагане от 1 януари 2018 г. беше приет в Съюза на 22 ноември 2016 г. чрез Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията .МСФО 9 променя съществено счетоводството на финансови инструменти за институции, които са предмет на член 99, параграф 2 от Регламент (ЕС) № 575/2013.

В член 99, параграф 6 от Регламент (ЕС) № 575/2013 на ЕБО се възлага да разработи и проекти на технически стандарти за изпълнение за определяне на единните формати за

докладване на финансова информация от страна на институциите, за които се прилагат счетоводните рамки, основаващи се на Директива 86/635/ЕИО на Съвета (4) и за които компетентните органи могат да разширят обхвата на изискванията. Всяка от тези разпоредби се отнася до аспекти на рамката за предоставяне на информация на надзорните органи в Съюза, които трябва да се приведат в съответствие с новите приложими международни стандарти.

В Трета глава са разгледани най-важните особености на Международните счетоводни стандарти, приети по процедурата, предвидена в член 6, параграф 2 от Регламент (ЕО) № 1606/2002, се основават на Международните стандарти за финансово отчитане (МСФО), разработени от Съвета по международни счетоводни стандарти (СМСС).

През юли 2014 г. СМСС издаде МСФО 9 „Финансови инструменти“ („МСФО 9“) като новия стандарт за отчитане на финансовите инструменти, който да започне да се прилага в международен план от 1 януари 2018 г. МСФО 9 бе приет в Съюза на 22 ноември 2016 г. с Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията (5).

МСФО 9 коренно промени отчитането на финансовите инструменти за институциите, които попадат в обхвата на член 99, параграф 2 от Регламент (ЕС) № 575/2013. МСФО 9 включва логически модел за класификация и оценка, единен перспективен модел за обезценка въз основа на „очакваните загуби“ и съществено видоизменен подход за отчитане на хеджирането. Поради това предоставянето на информация от институциите следва да бъде съответно изменено.

Засегнат е и проблемът за докладването на бруtnата балансова стойност на финансовите активи, оценявани по справедлива стойност в печалбата или загубата. Това се дължи на необходимостта да се изясни определението на „брутна балансова стойност“ с оглед на наблюдаването на кредитния риск, да се повиши качеството на данните в рамките на докладваната информация и да се намали бремето във връзка с предоставянето на информация. Важно е, че се подчертава по различни начини, че докладваната финансова информация трябва да е полезна и съгласувана между всички институции, както и да се преодолее непълната информация за някои национални счетоводни рамки, които по-рано не са били изцяло отразени адекватно.

Положителна оценка заслужава фактът, че дисертацията дава ясна представа за трудностите на етапа на подготовка за прилагането на стандарта, прогнозното въздействие на МСФО върху регулаторните собствени средства на кредитните институции в Гърция и взаимодействието между МСФО 9 и други пруденциални изисквания. Тъй като МСФО 9 поражда множество предизвикателства пред банките, анализира се допълнително въздействието, както и основните характеристики на неговото прилагане.

Четвърта глава представя в две части добросъвестно направените от докторанта Е.Колеца емпирични изследвания. за оценка на финансовите резултати на гръцките банки в България през годините преди и след приемането на МСФО в 2001-2011 г., като се разглеждат два подпериода: до и след въвеждане на МСФО. За анализа на рентабилността на банките се използват три основни финансови съотношения, а за ефективността - четири финансови съотношения.

В първата част са изложени резултатите от анализа на рентабилността с използването на 5 финансови съотношения в т.ч. Коефициент на рентабилност, Коефициент на възвръщаемост на активите (ROA), Възвръщаемост на капитала (ROE), Нетен лихвен марж (NIM), Коефициенти на ефективност, Нетна печалба (NPM), Коефициент на оборот на активите, Коефициент на ефективност (ER) и се интерпретират резултатите от анализа на финансовите съотношения.

Във втората част е направен регресионен анализ на резултатите на банките след прилагане на МСФО. Той се основава на регресионен анализ и получените резултати идентифицират връзката между определящите фактори на рентабилността на банката и това, което на работата на банките е повлияло силно или отрицателно.

Доказана са три хипотези на изследването 1: Съществува положителна връзка между размера на банката и рентабилността на банката.

2: Има положителна връзка между управлението на активите и рентабилността на банката.

3: Има отрицателна връзка между оперативната ефективност и рентабилността на банката.

Заклучението съдържа конкретни изводи и обобщения на автора по избраната дисертационна тема.

Основните научни и научно-приложни резултати в дисертационния труд включват както следва:

1. Дисертационният труд има качествата на самостоятелно и добросъвестно авторско изследване с емпирична и обоснована приложна част по проблемите на прилагането на Международните стандарти за финансово отчитане. Основната му цел е да се проучи ефекта на рентабилността след прилагането на МСФО в банковите институции
2. Важно достойнство на дисертационния труд е аналитичното осмисляне на значението на Международните стандарти за финансово отчитане, и анализа на определени финансовите съотношения и резултатите от тях на основа на финансовите отчети на банковите институции в Гърция и гръцки банки в България. Теоретичната основа предоставя обоснована предпоставка за анализ на информация за общата рамка на банковите операции, начините за измерване и оценка на банковите резултати. Сравнителният анализ на финансовите коефициенти е избраният метод за оценка на финансовите резултати на банковите институции през периода на прилагане на МСФО. За завършване на изследването след прилагането на МСФО се използва статистически анализ, за да се оценят финансовите резултати на банките. В този смисъл напълно обосновано докторантът извежда ролята и значението на МСФО в системата на управление на банките в Гърция и на гръцките банки в България и доказва тестваните хипотези.
3. Направена е оценка на ефективността и рентабилността на гръцките банкови институции, които оперират в България и са класифицирани по набор от критерии. Представен е анализ на ефективността на банките за десетилетието 2001-2011 г. с използването на финансови коефициенти, за да има подробна картина за развитието на банките. Следва проучване за последователно анализирани два подпериода: 2001-2004 и 2005-2008, което дава възможност да се сравнят резултати преди и след прилагането на МСФО на основа на сравнителен анализ на финансовите съотношения за банковата дейност. Прилаганите методи на анализ дават възможност да се изведат и нови изводи. Хипотезите са доказани и напълно потвърдени.
4. *Изследователският инструментариум* за доказването на формулираната теза по същество е твърде разнообразен. Представено е иконометрично проучване на връзката между ефективността на кредитните операции на банките и са анализирани крайните резултати от тяхната дейност. Оценена е степента на въздействие на изследваните показатели върху банковите резултати, като се използва сравнителния анализ на финансовите коефициенти за избран период

преди и след прилагането на МСФО. Използван е добре осмислен статистически анализ на доходността на банките като се охарактеризират детерминантите на рентабилността на банките и тяхното въздействие върху финансовите резултати на петте гръцки търговски банки за периода след прилагането на МСФО. Добросъвестно и аналитично за постигане на целта и задачите на дисертацията са приложени конкретни подходи – статистически и емпиричен, системен и сравнителен подход, хипотетичен и историко-логически методи, дескриптивно-аналитичен и др.

Докторантката **Елени Колеца** показва много доброто познаване на трудовете на конкретни автори по темата, както и на изследвания и становища на европейски институции и международни организации, ангажирани с оценка на доходността на банките в Гърция и на гръцки банки в България и Югоизточна Европа. Ползваните източници са коректно цитирани.

6. Оценка на автореферата и публикациите на докторанта

Представеният текст на Автореферата представя много резюмирано съдържанието на дисертационния труд на тема: „**Международната финансова отчетност и ефектът върху рентабилността на банките. Проучване на гръцките банки в България** „/”International Financial Reporting Standards and the Effect on Banks’ Profitability. A Case Study of Greek Banks in Bulgaria“/. Би могло авторефератът да даде по-добра и по-цялостна представа за съдържанието и структурата на дисертацията.

Списъкът на публикациите включва 2 статии /на български и английски език/ в т.ч.:1) “International Financial Reporting Standards and the Effect on Banking Profitability. A Case Study of Greek Banks In Bulgaria” Economics and Management ISSN: 2367-7600; 1312-594X Volume: XVI, Issue: 1, Year: 2019, pp. 31-41

2) <http://em.swu.bg/images/SpisanieIkonomikaupload/Spisanieikonomika2019/INTERNATIONAL%20FINANCIAL%20REPORTING%20STANDARDS%20AND%20THE.pdf>

Докторантката Е.Колеца има публикувани и 3 доклада на научни конференции, от които само 2 от докладите са по проблематиката на дисертацията. Като количество и качество представените публикации напълно отговарят на законовите изисквания за самостоятелно и добросъвестно разработени и публикувани научни изследвания на докторантката.

7.Критични забележки, въпроси и препоръки

Към дисертационния труд могат да бъдат отправени и някои критики, въпроси и препоръки. Те нямат за цел да умаловажат постиженията на докторанта, а да бъдат доуточнени конкретни аспекти.

Към критичните забележки могат да се посочат следните аспекти.

На първо място, текстът на дисертацията на места в първите две глави обхваща подробна интерпретация на конкретни теми, по които се резюмират общоизвестни знания и това би могло да се избегне с по-аналитично изложение. Такива са някои от текстовете в първа глава / в параграфите за елементите на банковата система в Гърция/ и някои параграфи на втора глава относно общата постановка за ефективността и др.

На второ място, избраният подход на докторантката за представяне на МСФО 9 не разкрива достатъчно подробно с какво отчитането на кредитните институции е изменено.

Към докторанта Елени Колеца могат да бъдат поставени **следните въпроси както следва:**

На първо място. Какво отличава новият МСФО 9 като логически модел за класификация и измерване? Дава ли възможност за единен, перспективен модел на обезценка на „очакваната загуба“ и съществено реформиран подход за отчитане на хеджирането.?

На второ място, С Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския банков орган (ЕБО) се възлага да разработи проекти на технически стандарти за изпълнение за установяване на единните формати за докладване на финансова информация от страна на банки и кредитни институции. Какви са техническите стандарти, които въвежда ЕБО за прилагане на стандартите за финансово отчитане?

На трето място. По отношение прилагането на МСФО при представянето на структурата на консолидирания баланс на банките се дава възможност финансовите инструменти да могат да бъдат представени по продукти (продуктов подход) или по категория финансови инструменти (портфейлен подход). В какво се състои разликата при отчитане на финансовите инструменти по продуктов подход в сравнение с отчитането им по портфейлен подход? Известно е, че в FINREP на Европейския банков орган на основа на Указанията на Европейския банков орган /ЕБО/ за финансово отчитане предпочитание е дадено на портфейлния подход. Защо този подход е предпочетен и следва да се прилага под егидата на ЕБОрган?

На четвърто място. Ще съставляват ли променените изисквания с прилагането на МСФО 9 проблем за гръцките банки предвид предизвикателствата, които пред тяхната капиталова адекватност са по-големи в сравнение с други банкови групи в Евронзоната? Трябва ли гръцките банки да поддържат по-високи капитализирани резерви, за да поемат бъдещите ефекти от въздействията на прилагането на МСФО 9?

Оценявам високо положените усилия за разработването на дисертационния труд, който се отличава с разкриване на важни характеристики на функционирането на гръцките банки в България.

Достоинствата на представения дисертационен труд ми дават основание да подкрепя убедено и цялостно докторантката **Елени Колеца** да ѝ бъде присъдена образователно-научната степен “Доктор“ по професионално направление по професионално направление 3.8 Икономика, научна специалност “Финанси“.

София, 4 декември 2019г.

Подпис:

/ Проф.. д-р Татяна Хубенова-Делисивкова/